

Natuur beschermen

Hoe doe je dat?

Nadat de mens lang tegen de natuur heeft gestreden, probeert hij die nu te redden. Maar wat is 'natuur' eigenlijk? In discussies over hoe of wat te beschermen lopen de gemoederen soms hoog op, met de Oostvaardersplassen als bekendste onderwerp. In dit dossier laten een hoogleraar Natuurbeheer, een IVN-vrijwilliger en een filosoof hun licht schijnen over de ethiek van natuurbescherming.

TEKST: ANGELA VAN DER ELST ILLUSTRATIES: HESKE VAN DOORNEN

DILEMMA: wilde natuur

Een gebied is teruggegeven aan de natuur. Er blijkt één soort te gaan overheersen, ten koste van al het andere. En dan?

- A Wilde natuur is wilde natuur, afblijven dus.
- B Diversiteit is belangrijk voor een gezond ecosysteem, dus menselijk ingrijpen is hier vereist.
- C In Nederland is geen ruimte voor zoiets, laten we het houden bij beheersbare natuurlijke omgevingen.

Dat het er fel aan toe kan gaan tijdens natuurdebatten weet Frank Berendse, emeritus-hoogleraar Natuurbeheer aan de Universiteit van Wageningen en voorzitter van de Heijmans en Thijssen stichting, als geen ander. 'Bij een debat bij *Vroege Vogels* over de Oostvaardersplassen was er zelfs beveiliging aanwezig, in Pakhuis de Zwijger weigerden opposenten me de hand te schudden en gingen ze demonstratief op de eerste rij zitten om boos naar me kijken. Het is natuurlijk heel vreemd dat natuurbeschermers tegenover dierenbeschermers komen te staan. En dat er een discussie is over wilde natuur versus dierenleed.'

Sociale media

Over hoe dat zo gekomen is, heeft hij wel een idee. 'In het belang van het landschap worden er de ene keer damherten in de duinen afgeschoten en dan weer grauwe ganzen in het weiland. Onder beheerders van natuurgebieden was daar tot voor kort weinig discussie over. Maar door sociale media houden meer mensen dan ooit zich met deze onderwerpen bezig en zijn de reacties veel heftiger geworden.'

Via Facebook en Twitter verenigen actievoerders zich sneller.

Het is natuurlijk heel vreemd dat natuurbeschermers tegenover dierenbeschermers komen te staan en er een discussie is over wilde natuur versus dierenleed.

Zelfs wetenschappers voeren belangrijke delen van het debat via deze kanalen. En emoties spelen daarbij al gauw een grote rol.'

Alle vrijheid

Zelf betreft Berendse de teloorgang van veel bijzondere vogelsoorten in de Oostvaardersplassen en stelt hij vragen bij het uitzetten van grote grazers. 'Je kunt ook reeën, hazen en veldmuizen de kans geven om langzaam maar zeker terug te komen. Samen met de sterk toegenomen ganzen zouden die het gebied prima open kunnen houden. Als iets 'wilde natuur' mag worden, geef het dan ook alle vrijheid, zonder dat het moet voldoen aan een bepaald beeld. Dat is een mogelijke ethische benadering.'

Burgerinitiatieven

Voor de toekomst van de Nederlandse natuur denkt Berendse dat burgerinitiatieven steeds belangrijker worden. 'Zo zijn we in Wageningen bezig om via crowdfunding een flink deel van het Binnenveld te kopen. Iedereen die meebetaalt wordt voor een stukje mede-eigenaar van dit natuurgebied waar orchideeënrijke hooilanden komen.' Er zijn nog geen afspraken gemaakt over de daar te hanteren ethiek. 'Maar dat gaan we zeker doen. Om toekomstige ellende te voorkomen.'

DILEMMA: zeehondenjong

Je loopt op het strand en ziet een zeehondenjong in z'n eentje. Wat doe je?

- A Het dier de zee in proberen te krijgen.
- B Een noodnummer bellen en vragen om raad.
- C Niks. De moeder is misschien in de buurt of het jong redt zichzelf.

VN-vrijwilliger Kees Hulstein leidt al jaren excursies door de Oostvaardersplassen. Eerst als vrijwilliger voor Staatsbosbeheer en sinds 2013 voor IVN. Daarnaast geeft hij excursies met zijn bedrijf beleefdenatuur.nl.

'Ik houd van de ruigheid en oorspronkelijkheid van de Oostvaardersplassen, die is ontstaan door een ecologisch, natuurvolgend beheer. Met het nieuw aangekondigde beleid, waaronder het afschieten en verplaatsen van een deel van de herten- en paardenpopulatie, komt daar verandering in. Je ziet wel dat door het inzetten van grote grazers het landschap verandert, maar dat er bijna geen vogels meer zouden zijn, vind ik behoorlijk overdreven. Vogels en grazers hebben elkaar juist nodig, er zijn natuurlijke samenwerkingsverbanden. Zo zie je bijvoorbeeld altijd zilverreigers rond de kuddes. Door de hoeven trilt de bodem waardoor kikkers en muizen op de vlucht slaan en zo hebben de reigers wat te eten. Het is een symbiose. Paarden houden het gras kort en daar profiteren ganzen weer van. Het is waar dat diezelfde paarden ook het riet eten, terwijl kleinere vogels als de rietzanger dat nodig hebben. Maar ja, de natuur mocht er zijn gang gaan, is het dan zo erg dat er dingen verdwijnen? En verschijnen, want ook dat gebeurt. De discussies onderweg zijn zeker toegevoegd, er zitten soms heel felle mensen bij. Ik zeg altijd van tevoren: ik wil op de standpunten in gaan, maar alleen als we naar elkaar blijven luisteren en elkaar

niet in de haren vliegen. Naar aanleiding van een artikel dat ik een keer op mijn website en Facebook-pagina had gezet, ging men elkaar in de commentaren met de dood bedreigen. Toen heb ik dat er maar weer afgehaald. Er zijn weinig mensen die echt kennis van zaken hebben en sommigen zit het demonstrenen in het bloed. Ik durf te zeggen dat ik aardig weet wat er speelt.

De grootste discussiepunten zijn 'de dieren lijden en komen om van de honger' en 'er staan hekken omheen'. Ten eerste: wat is lijden? Hebben we dat met elkaar gedefinieerd? Is het stervensproces lijden? Of lijden wij wanneer we dat zien plaatsvinden? Ten tweede: een hek is een grens, en die is er altijd. Of het nu een berg, een kraterwand, een weg, water of een hek betreft. Zelfs Kruger in Zuid-Afrika, een nationaal park groter dan heel Nederland, houdt ergens op. Ik denk dat de verhouding tussen de hoeveelheid voedsel en de hoeveelheid dieren in de Oostvaardersplassen had kunnen blijven bestaan zoals 'ie was, zonder ingrijpen. Dat dat niet gebeurt, is omdat de publieke opinie zich daartegen verzet. Maar ik vind het goed dat de provincie Flevoland, die dit gebied

beheert, opkomt voor de werknemers die het bepaalde beleid gewoon uitvoeren. Het leek daar de afgelopen winter soms oorlogsgebied en dat is natuurlijk van de zotte. Wel moet ik zelf weer even opnieuw gaan zitten voor het verhaal dat ik altijd tijdens excursies vertel. Mijn passie en enthousiasme vormen daarvoor de basis, maar ik ben niet blij met de ontwikkelingen van de laatste tijd. Toch blijft er altijd natuurschoon over. Je moet je er uiteindelijk bij neerleggen en het doen met hoe het is.'

DILEMMA: Lijden

Een dier in het wild heeft het zichtbaar slecht. Je wilt het voeren of verzorgen. Mag dat?

- A Natuurlijk. Elk lijden moet altijd tot een minimum beperkt worden.
- B Sterven hoort bij het leven, laat de natuur zijn werk doen.
- C Een wild dier is geen huisdier. Eventuele benadering en verzorging is iets voor professionals.

Martin Drenthen is milieufilosoof aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Binnenkort verschijnt van zijn hand *Natuur in mensenland. Essays over ons nieuwe cultuurlandschap*.

Van wie is de natuur eigenlijk?

'Van ons, dachten we lange tijd. Aristoteles zei dat vissen waren gemaakt zodat wij ze op konden eten, waarom zouden ze anders zo lekker zijn? Een variant op die gedachte vind je nog steeds. Zo wordt er over Flevoland wel gezegd dat het zonde is om vruchtbare grond 'aan de natuur' te geven, want dat is verspilling. Maar er is een heel netwerk dat gewoon van zichzelf is. Ik kijk naar de appelboom in m'n tuin, de gevallen bladeren daarvan voeden de wormen, de merels eten die terwijl er een kat op ze loert. Wie is de mens om te zeggen dat als hij ergens niks aan vindt, het wel weg kan?'

Wat verstaat u precies onder natuur?

'Het natuurbegrip heeft een lange geschiedenis en natuur heeft vele betekenissen, waarvan sommige elkaar tegen spreken. Enerzijds noemen we natuur datgene wat niet door de mens veranderd is. Anderzijds is natuur alles wat zich door de wetenschap laat beschrijven, alles wat niet 'bovennatuurlijk' is. Dus ook een vuilstort of een kerncentrale. Mijn kortste antwoord is 'het groene spul'; andere soorten, andere levensvormen dan de mens, van stadspark tot wilder-

nis; alles. Je krijgt dan al snel de vraag of wij zelf niet ook natuur zijn. Ja, dat zijn we. En ook niet, omdat we op een bepaalde manier kunnen beschouwen. We moeten met natuur samenleven, want we zijn er een onderdeel van. Maar we dienen onze rol erin zelf vorm te geven. We moeten zorgen voor onze 'medeburgers' in deze biotische samenleving. En dat wat er is niet stukmaken.'

Waarom?

'Omdat de wereld anders armer wordt. Als mens kijken wij op één manier naar de wereld, maar er zijn talloze andere manieren waarop je diezelfde omgeving kunt ervaren. Er zijn in die zin oneindig veel werelden die elkaar complementeren en dat is een onvoorstelbare rijkdom. Bewustwording daarvan en verwondering daarover zijn onderdeel van de filosofische blik. Die kan leiden tot een nederigere benadering, in plaats van onszelf als kroon of heerser van de schepping te zien; een schromelijke zelfoverschatting.'

Welke rol hebben we wel? Die van beschermer?

'Onze invloed is tegenwoordig overal ter wereld aanwezig en daardoor zijn natuurlijke systemen alleen maar wilder, chaotischer en onvoorspelbaarder geworden. In die zin is er nog nooit zoveel natuur geweest en het is de vraag of je daar blij mee moet zijn. Het leven op aarde in grote zin redt zich wel. Maar voor de levensvormen van nu zijn wij het hier onleefbaar aan het maken. We verstoren het fragiele evenwicht waarin we zelf tot wasdom konden komen. We móeten wel beschermers zijn, al is het maar uit eigenbelang. Maar zelfs als we de planeet zo bewaren dat onze menselijke samenleving kan overleven, blijft de vraag: hoe houden we het leefbaar voor andere soorten? Als we als mensen al een plicht hebben, is het dat we ons over die vraag buigen en daar met elkaar uitkomen.'

Als mens kijken wij op één manier naar de wereld, maar er zijn talloze andere manieren waarop je diezelfde omgeving kunt ervaren.

Sinds wanneer houden filosofen zich met natuurbescherming bezig?

'Filosofische vragen spelen eigenlijk al vanaf het moment dat er met een bepaald bewustzijn naar de natuurlijke omgeving gekeken wordt, zo rond de negentiende eeuw. In Nederland is dat besef vervolgens helaas flink ondergesneeuwd geraakt en ging het al snel over nut en diensten. Maar het vraagstuk hoe om te gaan met de natuur blijft zich aan ons opdringen en wordt door alle toegebrachte schade steeds ernstiger. Langzaamaan stellen dus weer wat meer mensen zich fundamentele filosofische vragen, waarbij filosofen kunnen helpen.'

Wat voegt de filosofische blik toe?

'Wanneer het over natuur en milieu gaat, hoor je vaak vooral begrippen als 'duurzaamheid', 'biodiversiteit' en 'ecosystemen'. Dat is een andere dimensie met technocratische verhalen tot gevolg over macht, controle en economische groei. Als filosoof denk en praat je meer over de belangrijke vragen die vaak onbesproken blijven: waarom dingen ons raken, waarom iets belangrijk voor je is, hoe contact met natuur je kan verrijken. Filosofie gaat ook over onze morele verantwoordelijkheid wanneer we een kwetsbare levensvorm zien en over het ethische probleem of we als huidige dominante soort de oorzaak willen zijn van een zesde massa-extinctie op aarde.'

Op naar een ethiek van natuurbescherming

Berendse, Drenthen en Hulstein vinden het belangrijk dat er binnen de natuurbescherming een nieuwe ethiek geformuleerd wordt over de omgang met de rechten van individuele dieren. Oftewel: een stelsel van opvattingen dat het overeengekomen 'goede handelen' weergeeft.

Een beginnetje daarvan wordt misschien gemaakt op het symposium dat de Heijman en Thijsse Stichting op 24 november organiseert, gesteund door IVN. Sprekers zijn primatoloog Frans de Waal, Tweede Kamerlid voor de Partij voor de Dieren Esther Ouwehand en filosoof Floris van den Berg. Voor meer informatie zie www.heimansenthijssestichting.nl

Op de IVN-ledendag spreekt ook Matthijs Schouten, auteur van het boek *Spiegel van de natuur – het natuurbeeld in cultuurhistorisch perspectief*.

Kees de Ruiter, IVN voorzitter

'Een konikpaard, Heckrund of edelhert kan in de natuur geboren worden bij zorgzame ouders. Het dier is vrij om te spelen, te eten of vrijen met wie of wat hij maar wil. Aan het eind van zijn leven mag het dier sterven te midden van zijn familie. Hoe anders is dat bij mestvarkens en kistkalveren, die in een heel kleine ruimte in luttele tijd op gewicht worden gebracht en dan de stressvolle ervaring moet ondergaan van transport naar slachthuizen en de daaropvolgende dood. Ik wil de discussie niet teniet doen met dit argument, maar als ik mocht kiezen als grote grazer, zou ik het wel weten.

Ethiek van de natuurbescherming wordt met de dag actueler, door de gebeurtenissen in de Oostvaardersplassen en bijvoorbeeld de komst van de wolf. Mensen die niet altijd precies weten hoe het systeem werkt voeren verhitte discussies, want dierenleed in de natuur roept vaak geëmotioneerde reacties op. Zo worden betrokkenen die met hart en ziel van de dieren houden en zorgvuldig uitgestippeld beleid uitvoeren soms belaagd of zelfs bedreigd.

'Er is honger, dus bijvoeren' is begrijpelijk maar ook ondoordacht. 'De wolf is in aantocht en bijt schapen dood' leidt snel tot de conclusie dat de wolf moet worden bestreden of tegengehouden. Zo'n primaire reactie gaat voorbij aan het belang dat een predator van formaat heeft voor sommige natuurgebieden, voor vele andere soorten en voor de kwaliteit van de Nederlandse natuur. Daar moet het over gaan.

Discussies zouden beter en rustiger verlopen als mensen de dilemma's van natuurbeschermers kennen. Er zijn wetenschappelijk vaststaande gegevens, maar er ontstaan ook onzekerheden als je vanuit verschillende invalshoeken kijkt. IVN kan een heel grote bijdrage leveren aan het verspreiden van kennis over hoe keuzes verschillend kunnen uitpakken voor andere soorten en hoe de natuurbescherming kampt met die onzekerheden. We weten het niet, maar we hebben het er wel over.'

